

Mgr. Jan Krása, Ph.D.

Vývojová psychologie - Předškolák

Raný vývoj (vymezení fází dle Vágnerové, 2012)

- Prenatální
- Novorozenecké (do 1 měsíce)
- Kojenecké (do 1 roku)
- Batolecí (do 3 let)
- **Předškolní období (3-6)**
- Školní věk – mladší, střední, starší
- Dospívání (adolescence)
- Dospělost – mladší (20-40), střední (40-50), starší (50-60)
- Stáří – rané (60-75), pravé (75 a více)

3. stádium dle Eriksona

Hlavní cnost: **iniciativa**

Hlavní nástraha: **vina**

3 – 6 let (**falická fáze** dle Freuda)

cnost: **cílevědomost**

Otázka: Is it OK for me to do, move, and act?

- Potvrzení vlastní iniciativy jako dobré, nebo naopak vyvolávání pocitů **viny** za to, co dítě dělá.
- Probíhá ve vztahovém rámci celé vlastní **rodiny** nebo skupiny ji nahrazující.
- Neúspěch vede k postojům rezignace a sebeobviňování za činy uskutečněné nebo *zamýšlené*.

Kognitivní vývoj v předškolním věku

Konec období je určen především sociálně – nástupem do školy.

Škola představuje institucionalizovanou podobu **socializace**.

Nástup do školy vede k osvojování si „tradičního“ vzdělání, které je rámcově stejné, ale každý učitel jej předává odlišně.

Dnes je dítěti předáván vědecký obraz světa a demokratické hodnoty (existují i alternativní tradice; srov. USA a postoj některých komunit k evoluční teorii).

Předoperační stádium od 1,5-2 let do 7 let

Jean Piaget (1970) nazval druhé období ***předoperační fází***, tj. fází *předpojmového myšlení*; popř. fází *operací s reprezentacemi* (R. Case, 1985).

Piaget rozděluje fázi předoperační na:

1. Symbolickou podfázi
2. Intuitivní podfázi

1. symbolická podfáze (2-4 let)

Piaget popsal jak úžasné pokroky, tak i úžasné omezení kognitivní činnosti v tomto období.

Mezi základní pokrok, který dítěti otevírá vlastně celý lidský svět, je osvojení si **sémiotické funkce** čili **symbolické reprezentace**, kdy jedna věc zastupuje jinou (např. červená barva teplou vodu, darovaná květin, jazyk, obrázky, piktogramy atd.).

S jazykem dítě přejímá i určitou koncepci světa.

Tento v podstatě „dospělý“ systém reprezentace je ovšem „limitován“ tzv. **egocentrismem** (dítě není schopno hledět na svět z jiné než ze své perspektivy), **centrací** (dítě je schopno zaměřit se pouze na jeden, často nejnápadnější aspekt situace) a **animismem** (dítě přisuzuje pocity a záměry i neživým objektům: Slunci, větru...).

- Dítě si osvojí symbolickou (sémiotickou) funkci (že *označující* zastupuje *označované*) a neustále ji využívá: v řeči, v symbolické hře (dítě posune kostkou a dělá zvuk, nebo dělá, že pije z pohárku), v modelování (s kostkami či s plastelínou) a v kreslení.

Předoperační stádium

Nástup **sémiotické funkce** (Piaget & Inhelderová, 2001):

1. **oddálená nápodoba** (imitace úkonu v nepřítomnosti předlohy).
2. **symbolická (fiktivní) hra**: dítě dělá, že spí, pije atd.; dává spát plyšáka.
3. **kresba/modelace**
4. **obrazná představa**: zvnitřněná nápodoba (kresba/modelace?)
5. **rodící se řeč** dovoluje označovat představy (plná **sémiotická funkce mentálních reprezentací**).

Předoperační stádium

Dítě poznává poprvé svět také skrze jazyk – již ne pouze skrze vlastní senzickou a motorickou činnost, ale i zprostředkovaně. Dítě se začíná věci dozvídat. Lze mu povídat o senzicky nepřítomných entitách (vzdálené krajiny, buňky, sluneční soustava, hlubiny Země či těla).

Dítě si osvojuje slova, obrazy, modely i pojmy ad.

Naučí se mluvit o věcech i v jejich nepřítomnosti (tedy i o své minulosti).

Vývoj pojmů

Nejprve dítě slova chápe zcela doslovně (jako jména), později se díky jazyku, který je velmi metaforický, naučí chápat slova volněji. (to si odskáčeš/vypiješ, mám toho plné zuby/po krk, „házet“ kostkou)

Naučí se chápat věty jako návod na tvorbu pojmů a pojmových systémů (v 2. třídě ZŠ již většina dětí umí zcela podle zadání vytvářet téměř libovolné reprezentace konkrétních jevů= kompetence učit se).

Kognitivní vývoj v předškolním věku

Děti se začínají ptát „proč?...“ Proč?

- druh komunikace s rodiči
- druh poznávání: tvorba reprezentací a konceptuálních systémů

Schopnost přechodu mezi reprezentačními systémy

Experiment Judy DeLoache (1987): **model pokoje**, schování modelu hračky – potom hledání hračky v **reálném pokoji** dle modelu.

2,5 letí celkem selhávají v hledání (méně než 20% pokusů úspěšných) – pamatují si pozici hračky v modelu (ale asi nechápou princip reprezentace, vztahu mezi modelem a pokojem).

3 letí děti už hračku nacházejí (cca 65% úspěšnosti) – chápou princip vztahu modelu a pokojem.

2,5 letí také ale z **fotografie** odhadnou, kde je hračka schovaná (2 roční nikoli).

I 3 letí po 5 minutách zapomenou vztah mezi modelem a realitou (neví, kde hledat).

Egocentrismus

Test tří kopců (*Three mountains problem*)

<https://www.youtube.com/watch?v=OinqFgslbho>

Egocentrismus: pokud nedokáže reprezentovat pohled druhého, existuje pouze jediný výklad světa a to je ten jeho (neumí hrát schovávanou – zakrývá si oči; nedokáže dobře referovat o věcech atd.).

Piaget & Inhelderová (1956) zjistili, že většina dětí do 4 let si není schopna jinou perspektivu představit, ani rozpoznat.

Ale: Flavell (1981) pokus s kartami s obrázky na obou stranách – 3letí nebyli tak egocentričtí.

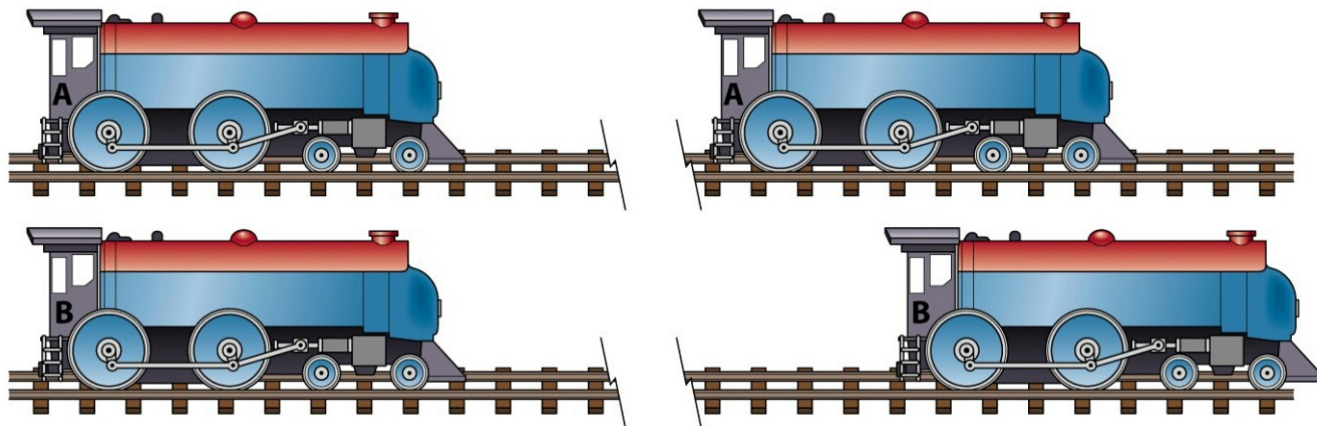
Egocentrismus: Test tří kopců

Centrace

- = předškoláci se v myšlení soustřeďují na jediný aspekt problému.
- Proto nejsou schopni **konzervace** kvantity (tekutiny, hmoty a počtu).
- Navíc se soustřeďují na **statické** aspekty problému a nikoli na **transformace** (které nejsou schopny vnímat).
- Srov. problém s vlaky: dva vlaky jedou po paralelních kolejích stejným směrem různou rychlostí, z různých pozic a zastaví se ve stejnou chvíli. ?Který vlak jel **delší čas** (popř. **větší dálku** a **větší rychlostí**)?
- Většina 4 a 5 letých se soustředí pouze na bod, kde vlaky zastavily: ten, co zastavil dál, jel také delší čas, jel delší dráhu a jel rychleji. Zhruba do 9 let nebyly děti schopni uvažovat o více než jedné dimenzi tohoto problému.

Centrism

Vývoj konceptu času

Dětské pojetí času: dítě si rozpomene na významné či opakující se události (Vánoce, narozeniny, Velikonoce...).

Dítě ovšem musí pochopit koloběh roku.

Srov. roli školního roku v konceptu času (čas práce a čas odpočinku, oslava svátků, výzdoba podle ročního období).

Dítě pro svoje zdraví potřebuje pochopit i otevřenost budoucnosti. (srov. Matějček)

Hudsonová, Shapirová, Sosa (1995) zkoumali schopnost dětí **plánovat výlet** (co si všechno vzít?):

3 letí zapomínali na podstatné věci jako jídlo a mysleli jen na to, co je zajímavé.

5 letí jsou lepší, ale stále nedovedou plánovat v řadě několika na sebe navazujících kroků.

Ellis a Siegler (1997) uvažují o tom, že k plánování je třeba schopnost odložit a potlačit aktuální podněty – viz marshmallow experiment.

Humor dětí

Užívání humoru dětmi svědčí o jisté vyspělosti. Dítě chápe, že něco bývá obvykle nějak – vtip spočívá v záměně běžného za nové (slovo v básničce; akce v příběhu... častý fekální humor).

Magické myšlení

Dítě v této fázi vývoje dokáže představám i přikazovat a tvoří si je podle své libovůle (srov. např. téměř univerzální sklon všech dětí k personifikaci hraček; „dramatická“ funkce plyšáků).

Magické prvky jako kontext dětského světa a jeho specifika.

Je ostatně velmi zajímavé, že dítě nedokáže odlišovat mezi svojí fantazií a realitou (srov. magické myšlení dospělých).

G. Bachelard a úrovně poznání (předvědecké=dětské, vědecké) a jeho komplexy.

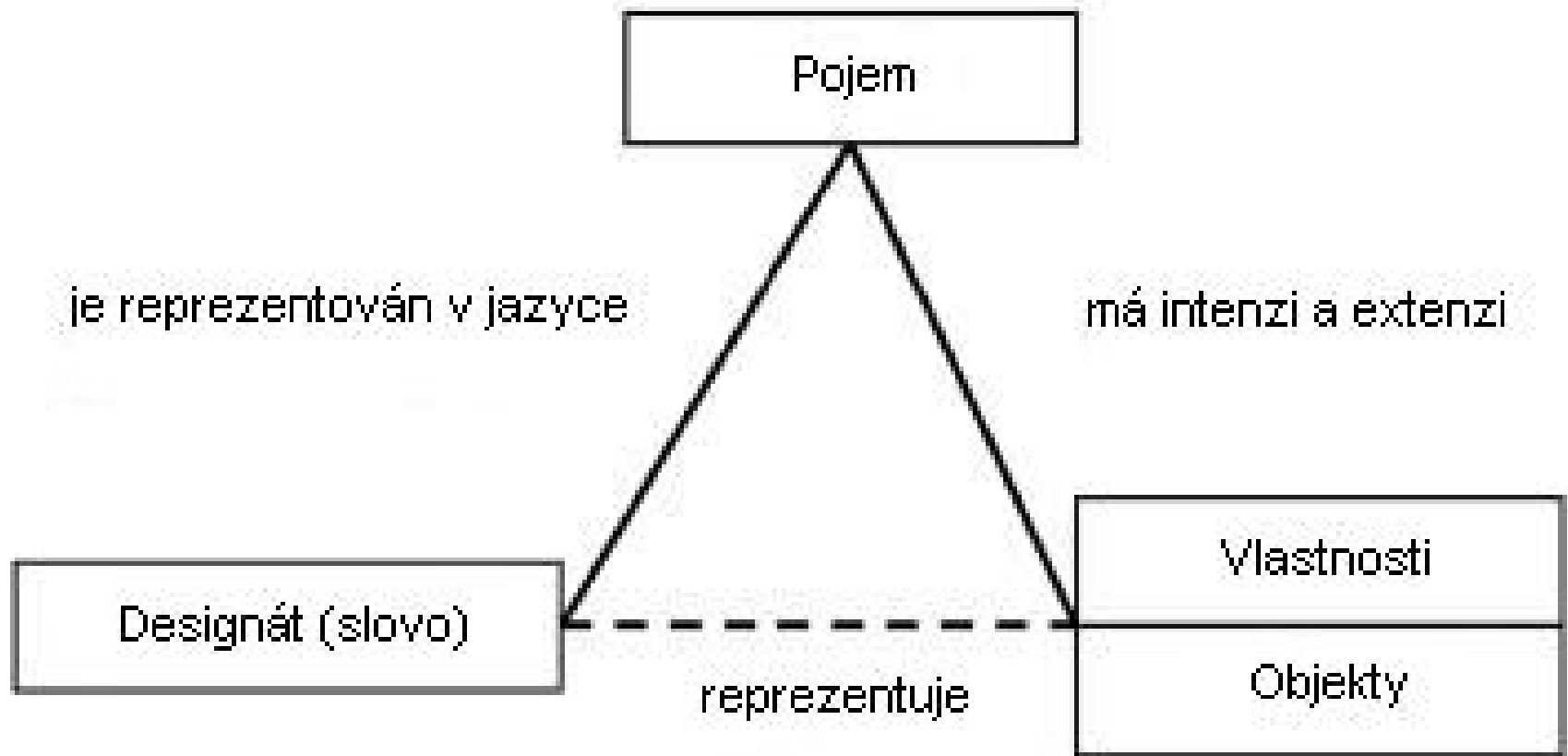
Piagetova předoperační & f. konkrétních operací a f. formálních operací, resp. Vygotského fáze komplexů a pojmů.

2. Intuitivní podfáze (4-7 let)

Rozvíjí se zejména klasifikace a vznikají **pojmy** jako např. hodný-zlý, masožravec, býložravec, jedovatá rostlina atd.

Pojmy jsou nejprve *intuitivní*, neboť dítě nezná konceptuální systémy, na kterých klasifikace pojmů stojí. Na to dítě obvykle potřebuje základní školu.

POJEM

2. Intuitivní podfáze (4-7 let)

Piaget zkoumal schopnost tzv. **konzervace** kvantity u tekutin, počtu, objemu aj. Jedná se o propracovaný typ problému: stejný–jiný.

Zhruba do 7 let děti ještě nejsou schopny **konzervace**, popř. postrádají jistotu, která je důležitá.

Děti proto nejsou schopny se zabývat některými typickými transformacemi (např. vratností).

<https://www.youtube.com/watch?v=gnArvcWaH6I>
https://www.youtube.com/watch?v=QxUxgPwpfgk&ab_channel=ProfessorRoss

Piaget's Conservation Tasks

Copyright © Allyn & Bacon 2006

Conservation Task

Age of Acquisition

Original Presentation

Transformation

Number

6-7 years

Are there the same number of pennies in each row?

Now are there the same number of pennies in each row, or does one row have more?

Liquid

6-7 years

Is there the same amount of juice in each glass?

Now is there the same amount of juice in each glass, or does one have more?

Mass

6-7 years

Is there the same amount of clay in each ball?

Now does each piece have the same amount of clay, or does one have more?

Area

8-10 years

Does each of these two cows have the same amount of grass to eat?

Now does each cow have the same amount of grass to eat, or does one cow have more?

Dětské počínání

- Děti rády tvoří sbírky (klacky, kameny, hračky, kostky).
- Většina dospělých také něco „sbírá“.
- Muži sbírají většinou nepraktické věci (kameny, auta, mince, známky, cokoli), zatímco ženy praktické (šaty, boty, vázy atd.).

Ovládání pohnutek

Marshmallow experiment

Studie 4 letých dětí s bonbónem (Mischel, 1990): jeden bonbón či po 20 minutách dva?

Impulsivní děti nepočkaly příliš dlouho (vteřiny); jiné bojovaly proti pokušení různě: zakrývaly si oči, povídaly si se sebou, zpívaly, zkoušely usnout apod.

Po 14ti letech zkoumal tyto respondenty: ti, co odolali, byli: schopnější, asertivnější, lépe se dokázali vyrovnat se stresem a frustrací, při tlaku neztráceli tak rychle hlavu, byli vytrvalejší aj. + korelace s IQ

„Co se na počátku života může zdát bezvýznamným úspěchem, se později rozvine do celé řady sociálních a emočních kvalit.“ (Goleman, 1997, s. 86)

https://www.youtube.com/watch?v=QX_oyg614HQ

DISKUZE